

Д. В. Лавров

ВІДОБРАЖЕННЯ ПОДІЙ 12 ВЕРЕСНЯ 1980 РОКУ У РОМАНІ ЛАТІФЕ ТЕКІН “УРОКИ НОЧІ”

Одним із переломних моментів у творчості Латіфе Текін є написання роману “Уроки ночі” (пер. з тур. мій. – *Лавров Д. В.*), який став “чимось новим у монотонному середовищі подій 12 вересня” [Sazyek 1990, 144]. У романі “Уроки ночі” перед нами постає герой Гюльфідан, який виступає прообразом-проекцією письменниці, що підтверджують слова Латіфе: “причиною до створення якого стала я сама” [Temizyürek 2003, 195]. На противагу одноманітній політичній тематиці письменниця зображує аполітичну частину суспільства 80-х, особливу увагу приділяючи романтиці революції, а також власному сприйняттю революційного позитивізму та влади [Sönmez 2004, 77]. Деякі літератори кидали нещадну критику на роман, приписуючи йому ліві настрої [Küçük 1987, 190]. Йалчин Кючюк охарактеризував його як “приклад шизофренічних оповідань”. У відповідь відома письменниця Алев Алатли пише книгу “Просвітлена Деспотія”, звертаючи увагу Кючюка на те, що в романі “Уроки ночі” вона не бачить життєвих ситуацій чи питань, які б не відображали дійсності, а самому Кючюку вона приписує намагання примусово вбачати у творі те, що відсутнє, сподіваючись на підтвердження своїх тез, і безсоромність за намагання маніпулювати свідомістю читача. “Керуючись цим, не можна написати нічого достойного, окрім примітивного набору знаків на папері. Щодо цього пана, який привертає увагу молодого читача до книг, які і близько не можуть стояти з достойними книжками, то з точки зору наукової моралі, такі дії, як мінімум, повинні викликати сильне занепокоєння” [Alatlı 2002, 9–10].

Латіфе Текін зазначає, що в романі “Уроки ночі” наратор із кодовим іменем Секретар Рюзгар веде оповідь у характерній йому песимістичній манері, що відображає настрої того періоду. Латіфе Текін у своєму романі порушує не тільки політичні і соціальні, а й духовні питання того періоду. Так, згадуючи про робітників медичних установ, вона піддає критиці роботу їхнього керівництва:

«Люди, які мають рятувати життя, збираються з такими ж одностудцями для обговорення політичних тем. Чи не дивно? Хіба в них немає ніяких інших тем для обговорення? Вони не думають про те, що їм треба рятувати життя, і відсторонившись від реальності, не помічають, чим вони живуть. Вони ніби втекли від усього, зосередившись на цих “святих” темах. Рятівникам особи, які стукаються в їхні двері за допомогою, стають не цікавими. Навіть, якщо це їхні знайомі. Потроху вони деградуєть, починають зводити свої розмови в певний культ» [Karaosmanoğlu 1986, 36].

Латіфе пише, що насправді ці рятівники є бідними душевно та безголосими, байдуже, скільки б вони не говорили. У романі вона наголошує на можливості політики впливати на свідомість, створювати з людини нову особистість. Письменниця пише, що “безмовні люди своєю безсловесністю перекладають на мову, що є мостом між ними та інтелігенцією” [Aslan 2006, 94].

У романі активіста з кодовим іменем Секретар Рюзгар постійно непокоять згадки з минулих подій 12 вересня, де він піддавав активній критиці ліві організації. Він постійно перебуває в роздумах, аналізуючи події напередодні і після перевороту. Але роман “Уроки ночі” не є романом, де всі основні події зосереджені на згадках однієї особи, її усвідомленнях теперішнього та минулого. Для цього авторка, пишучи романи, де розглядається схожа тематика, використовує різну структуру подання та відмінні мовні елементи.

Оповідач роману Гюльфідан/Секретар Рюзгар, проводячи ретроспективу у минуле, змальовує життя людини, починаючи з дитинства, з перших згадок про матір, що з часом переходить у політичні мотиви напередодні, в період і після 12 вересня. В особі Гюльфідана до перевороту Текін бачить власне політичне минуле, вагому роль в якому відіграло бачення способу життя свого народу на околицях, де між умовами життя і навіть в мові спілкування між ними та заможними існувала величезна прірва:

«Ще до того, як я взялася за ручку, я працювала у жіночій спілці. Коли я була членом “Спілки Прогресивних Жінок” (пер. з тур. мій. – Лавров Д. В.), пам’ятаю, як називала район Гюльтепе “дикою долиною нетрів”. Перед подіями 12 вересня нас закрили, але ми продовжували працювати на районній фабриці, ми боролися, як чоловіки, задля здійснення жіночих мрій» [İşeri 2009].

Згадки про своє політичне минуле знайшли відображення в образі Гюльфідана, який “протягом десяти років повертався пізно додому”, через свідомість якого пройшло сприйняття ідеалістичної революційності, і він розуміє, що “як тільки в нашого народу, як зірка в небі, засяяла можливість показати дівчатам шлях культурного розвитку, вона відразу була закрита хмарами” [Tekin 2004, 3].

Гюльфідан, працюючи задля розвитку організації, беручи участь в акціях, направлених на просвітлення бідних жінок, не використовував революційний жаргон та не спирався на ідеологічні поняття. Напередодні подій 12 вересня Гюльфідан не раз отримував критику на свою адресу, його індивідуальність у роботі організації сприймалася вороже. У самого ж героя була точка зору, яка суперечила принципам революції. Між Жуле Парла, яка також була членом організації, та Гюльфіданом, який вбачав у роботі і особисту вигоду, не раз виникали конфлікти, як і з організацією в цілому:

“Гюльфідан, який ховається під маскою, не має жодного уявлення про розповсюдження революційних настроїв. Він продовжує сприймати класове слово, як таке, що нічим не відрізняється від слова у школі, на ринку чи на сільських базарах. Не можна симпатизувати бідності та важким умовам праці: якщо так робити, то буде важко стримати себе від двоєдушного популізму” [Parla 2005, 348].

Секретар Рюзгар зміг врятувати свою людяність тільки частково, бо “скрізь, в кожному кутку блукала, наче таємничий дракон, постать Гюльфідана” [Parla 2005, 351]. Читачеві важко прослідкувати низку подій, які б привели назад до образу Секретаря Рюзгара, але за основу можна взяти політичну атмосферу, яка передувала перевороту 12 вересня, та ідеологічну активність героя в цей період. У період до перевороту у членів організації виробляється чітка позиція щодо змін. Герой же говорив про них глузуючи та з певною зверхністю, приховано відстоюючи антиреволюційну позицію. У розділі, де Гюльфідан ділиться своїм горем із Мукошкою, згадуючи події з минулого, одночасно гірко усвідомлюючи, що йому немає за чим сумувати, зізнається, що його бентежить довірене йому кодове ім'я. Подивившись збоку

на роки свого життя, віддані розвитку організації, він усвідомлює себе ув'язненим на волі:

“Ти знаєш, яка в них ціль? Спіймати вогник в очах людей і не давати йому затухнути. Вони мені зі сльозами на очах безжально дорікали... вони прагнули наставити мене на правильну путь... ти теж одурена... все там таке. Подивись тільки на моє ім'я – Секретар Рюзгар! Їм не потрібен мій вигляд, мене сприймають носом, то нехай же чують від мене запах підгорілого секретарства!” [Tekin 2004, 25].

Коли Гюльфідан почав тільки працювати під кодовим ім'ям Секретар Рюзгар, то його особа дуже відповідала параметрам елементу у складі керованих мас: “Я біг до парку на мітинг, мої очі були, як два вогні, в моїй голові звучали тільки марші революції... Я дихав для народу” [Tekin 2004, 71].

У романі Латіфе Текін “Уроки ночі” автор зображує, як легко людина може стати інструментом у руках політики, описуючи робочий клас, солідарність робітників, птахів, як символ боротьби організації за свободу, стіни будинків, які вночі покривалися написами-закликами, пропагандистську літературу, яку розповсюджували на заводах і фабриках... Серед зобов'язань Секретаря Рюзгара на першому місці була робота з керівництва-просвітництва над бідними жінками. Страх, який був невід'ємним елементом такої роботи, і використовувався для залякування, з часом породжував людські патології, як і вся політична атмосфера того періоду. Так, Гюльфідан описує одну жінку, котра жила під постійним страхом приходу поліції, причиною якого були попередні знущання над нею – все це породило серйозні психологічні проблеми:

«Жінка важко підмітала підлогу. На ній була вдягнута картата спідниця, взуття без підборів, волосся її, схоже на коротку чоловічу зачіску, було розтріпане. Вона бурмотала якусь пісню. Я наблизився до неї важкими впевненими кроками. Побачивши мене, вона, дико злякавшись, підскочила на місці. “У цих чоботах чорти водяться!” – вигукнула вона і побігла щосили, наче навіжена. Я зрозумів, що такий страх на неї нав'яли звуки, схожі на скрип від поліцейських чобіт. Щоб її заспокоїти, я щосили гукнув: “Ностальгія!.. Ностальгія!..”» [Tekin 2004, 16].

Уявлення щодо майбутньої політичної атмосфери в романі напередодні подій 12 вересня і в наступні дні, а також суворі події, які їх супроводжували у фрагментованій структурі роману, змальовуються у певному порядку зі свідомості оповідача. Для самого Секретаря Рюзгара 12 вересня стало переломною точкою, коли після десяти років важкої просвітницько-революційної праці для середовища жінок він раптом зрозумів, що діє неправильно, а після перевороту, направлено на придушення лівих настроїв, знайшов собі притулок у аполітичних настроях, які почали набирати популярності. Задля того, щоб втамувати ліві настрої, було вжито низку заходів, після чого основна маса революційної молоді залягла на дно, згадуючи минуле та піддаючи критиці політику попереднього періоду. Одним із найголовніших пунктів критики виступає сама ідеологія активістів. У романі авторка звертається до своєї власної матері, зображуючи дивні відносини між Гюльфіданом та його матір'ю, які нормалізуються у день 12 вересня. "Гюльфідан завжди не погоджувався з тим, що його непрості відносини з матір'ю пов'язані з його батьком. Зранку 12 вересня у дивних звуках та тумані, від якого на очах виступали сльози, а дихати ставало майже неможливо, Гюльфідан побачив проросле зерно його десятирічної наполегливої праці, коли по радіо почали передавати події, що більше було схоже на сценарій до голлівудського бойовика" [Tekin 2004, 23]. Так почався переворот...

У спогадах Гюльфідана мають місце і згадки про жорстоке нове керівництво країни, яке широко використовувало тортури і смертну кару. Оповідач сприймає ці явища як небезпеку, яка покладе кінець усім досягненням, реалізованим протягом останніх років [Tekin 2004, 59]. Він бачить тортури не над людьми, а над усім періодом. Гюльфідан важко згадує трагічну подію з тих часів, коли одного з його друзів-активістів було забрано на допит, після чого повернуто його труп, щоб мати побачила його в останній раз. Такі події були описані Латіфе Текін, спираючись на власний досвід, згадуючи, як її з Севінчем Озташем спільного друга було зазначено в розслідуванні, як "померлого під час допиту" [Öztaş 2002, 60]. Іншим явищем, перенесеним до роману з реального життя, була "демонстрація персональних речей померлих... особливо тих, де було багато крові" [Tekin 2004, 123].

Описуючи ці події, Латіфе Текін наводить рядки, які колись Алев Алатли написала у своїй відповіді Йалчину Кючюку:

“Яким чином напередодні 12 вересня численні ліві організації могли не знати про антитерористичну кампанію уряду? Хіба в них на руках не було скривавленого одягу жертв цього терору?!”

Також у своєму романі Латіфе Текін зосереджує увагу на ситуації після перевороту 1980-го року, особливо на настроях лівих активістів, які намагалися сховатися від помсти влади, почавши критикувати минулий устрій та попередню владу. Гюльфідан/Секретар Рюзгар, який ніколи не був запрограмованим активістом, таємно прагнучи до існування своєї нової особистості, у власних цілях вибрав курс повної аполітичності [Tekin 2004, 143–144]. Він критикує своїх друзів-однодумців з організації за відсутність особистості та особистого, колективне сприйняття та чітку ієрархію, відмову від почуттів заради досягнення цілі, а більше за все – запрограмованого активіста, який увібрав у себе усі ці явища. Як зазначає Секретар Рюзгар: “Ми – живі роботи” [Tekin 2004, 38], чим змальовує відносини, які існували в його організації, якій він був відданий протягом десяти років свого життя. Все, що він відчуває, – це відраза.

Гюльфідан описує себе в діях, як бідного паралізованого щура, коли ненадійний син підіймає свою матір опівночі, не приховуючи своїх революційних настроїв, побачивши “червоне світло”, яке спонукає його до дій [Tekin 2004, 49]. Його особисте життя також лишається під пильним наглядом його товаришів. Його бажання створити сім’ю та народити сина було відкинуто організацією, оскільки революція ще не була здійснена. Секретар Рюзгар так описує своє життя: “О, моє життя... ти мені не належиш”.

Життя Гюльфідана було розділене на окремі фрагменти, серед яких – його дитинство, мати, організація, керівництво, а найголовніше те, що Гюльфідан сам відокремився від своєї індивідуальності. Однією з ознак такого розмежування стало постійне перебування в політичній структурі, коли межа між особистим та колективним почала потроху зникати, коли після перевороту він почав розглядати своє минуле у зовсім іншому світлі.

Гюльфідан підняв в організації класове питання і почав піддавати критиці ієрархічну структуру їхньої установи, де всі вважалися рівними, називаючи її керівників “богами революції”, за що його почали засуджувати. Як влучно зазначила Алев Алатли: “відмовившись від організації, він створив свою власну... внутрішню” [Alatlı 2002, 77].

В інших творах письменниці також розповідається про події 12 вересня, наприклад, роман “Муїнар”, де відбувалася нещадна боротьба між владою та опозицією. У цьому творі змальовуються криваві події, які настали після військового перевороту 1980-го року, коли до влади прийшов Кенан Еврен, який на посаді голови держави прагнув позбутися усіх “ворогів народу”, образ якого письменниця зобразила у своєму творі: “Дівчинко моя, перевішав я багатьох...” [Tekin 2006, 183].

Отже, на творчість Латіфе Текін значний вплив спричинила політична атмосфера доби, свідком якої вона була сама. Крім цього, у її свідомості назавжди лишився досвід членства у жіночій спілці. Розглядаючи події 12 вересня, авторка змальовує героїв через призму власних переживань та досвіду, наділяючи їх визначальними рисами характеру та власним пережитим досвідом. Важлива роль у її творах приділяється саме персонажам, відповідників яким можна знайти у реальному житті Латіфе: сама авторка, її мати, друзі-революціонери, закатовані товариші, голова країни та інші. Політичні мотиви у творчості Текін особливі тим, що замість банального змалювання реальності подаються ті переживання, якими було сповнене все життя авторки.

ЛІТЕРАТУРА

Alatlı Alev. Aydın Despotizmi. İstanbul, 2002.

Aslan Sema. Sessiz İnsanların Sesini Dile Çevirdim, (Söyleşi), İletişim Sorunsalı Açısından Tasarım ve Edebiyat, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, İletişim Bilimleri Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

İşeri Gülşen, Tekin Latife. “Erkekleri Kollarından Tutup Kiraz Kenara Savurmak Gerekıyor”, (Söyleşi). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tumgazeteler.com/?a=4786182> ET: 29.08.2009

Karaoşmanođlu Ülkü. Gece Dersleri'nin Yazarıyla Kitabı Üzerine Latife Tekin: 'Şefkat... Hepimiz İçin Dileđim Bu, (Söyleşi), Sanat Olayı, 46, Mart, 1986.

Küçük Yalçın. Estetik Hesaplaşma. İstanbul, 1987.

Öztaş Sevinç. Latife Tekin Hakkında 'Çok Şahsi' Bir Yazı. Edebiyat ve Eleştiri. 64, Kasım-Aralık, 2002.

Parla Jale. Yesem Örgütü Beş Defa Bir Demet Yasemenle, Don Kişot tan Bugüne Roman. İstanbul, 2005.

Sazyek Hakan. Seksenli Yılların Türk Romanına Kazandırdığı Yeni Yazarlar. Türk Dili, 465, Eylül, 1990.

Sönmez Ayten. Latife Tekin'in Romanlarında Öznellik ve Anlatı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004.

Tekin Latife. Gece Dersleri. İstanbul: Everem Yayınlan, 7, Basım, 2004.

Tekin Latife. Muinar. İstanbul: Everest Yayınlan, I Baskı, 2006.

Temizyürek Mahmut. Latife Tekin: Edebiyatta Bir Barbar Aşısı. 8. Bursa Edebiyat Günleri Manolya Durađında Roman Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınlan, 2003.